

Валерій
ШЕВЧУК

СВІЧЕННЯ*

Драма на дві дії.

Ява 21.

Попик звів очі й дивився на господаря. По щоці того проповзла сльоза, зарипів він зубами.

Степан Ніс. (Хрипко). У нас було, отче, з Надією десятеро синів. Ми жили в

цьому степу спершу самі. Потім наші сини привели собі з Гетьманщини невісток нам. Вони народили ще сто синів, а наших онуків. Цих сто внуків привело з Гетьманщини ще сто жінок, і ці жінки народили п'ятсот синів і п'ятсот дочок. Наші правнуки і праправнуки вже не шукали чужих жінок, одружувалися вже із кривними. Вони народили нам ще п'ять тисяч синів і дочок. І стало нас у цьому місті одинадцять тисяч двісті двадцять два.

Попик. То вже велике місто. Але ж, чоловіче...

Степан Ніс. Знаю! Хочете, панотче, сказати, що в світі не тільки народжуються, але і вмирають. Але річ у тім... бачите, як вам і сказати... Річ у тім, панотче, що досі ніхто із нас не вмер. Ми множилися і множимося, але не відходимо. Як бачите, навіть я і моя жінка, а нам уже більше літ, як вам, отче...

Попик. А її батьки?

Степан Ніс. Її батьки з нами не пішли, отож і упокоїлися, як і належить людям.

Попик. І не було у вас ані хвороб, ні напастей?

Степан Ніс. Не було, панотче. Ані хвороб, ані напастей... Всі здорові, дужі і неуцерблені. Навіть калічки чи уломного умом у нас не було. Хіба що один карлик. Спершу ми раділи, бо і худоба наша і птиця по собі не здихали, хіба ми їх різали на харч. Жодної живої тварі, панотче, по собі не здохло в нашому місті.

Попик. Чи ж може таке бути?

Степан Ніс. Не знаю, чи може таке бути, а в нас так воно є, панотче! Але тепер... тепер на нас напав страх... Але це ви самі побачите чому... Помоліться за нас чи скажіть ще одну проповідь, може, щось про таке говорить Святе Письмо. А тоді, коли не зморилися, отче, то й підемо...

Попик. Підемо куди?

Степан Ніс. До мого роду. Щоб побачили їх і помолилися. І Святе Письмо почитали. А ще... ні, про це потім...

Попик зняв бриля з голови, встав і поклав того бриля на стільця. Тоді подибцяв коном, бо застоялась у ньому кров. І йдучи, не виходив він із світляного кола, бо

те пливло за ним. Тоді укланув долі і завмер, зводячи обличчя догори.

Попик. "Прошу, вибач гріх братів твоїх та їхню провину, бо вони тобі зло заподіяли!" - "Бог заздрисний, бо карає провину на синах, на третіх і на четвертих поколіннях тих, що ненавидять його". Але він "вибачає провину і переступ за гріх, та певне не вважає чистим винуватого, бо карає провину батьків на дітях, і на дітях дітей, і на третіх, і на четвертих поколіннях". - "Боже мій, соромлюся я та стидаюсь піднести, Боже мій, обличчя своє до тебе, бо беззаконня наші помножилися понад голову, а наша провина виросла аж до неба". - "Ми в великій провині аж до дня цього". - "Отож, учиніть гідний плід покаяння!" Сказав Господь: "Бо я не прийшов кликати праведних, але грішників до покаяння". - "Бог дав покаяння в життя". Амінь.

І завмер, сяючи в світлі маленький священник, а біля нього, мов гора, стояв ще ветхіший за нього дід, хоч виглядав він і більшим і молодшим Попика.

Степан Ніс. Дякую за проповідь, панотче! То може, вже й підемо. (Гукає). Гей, ти, мой, ходімо!

З-за лаштунків висовується сонний Праправнук.

Ява 22.

Попик нутужно звівся з колін, і вони пішли колом по кону. Попереду важкий і величезний Степан Ніс із закам'янілим обличчям, а за ним малий білий чоловічок, густо залитий світлом, позаду сунувся сонний Праправнук.

Попик. (Шепоче). "Ти, що світлом засяяв, щоб при світлі оспівувати тебе, освіти світлом шляхи наші!"

Праправнук. (Бурмоче). Життя - це і є сон. Бо є сні віщі, і в снах приходить Господь.

Попик. "Перед лицем твоїм гори вклонилися, бо світ і сонце промінням зійшли до ніг твоїх, коли ти зволив прийняти земний образ".

Праправнук. (Голосніше). Живучи явно і ввісні, ми все одно немов спимо. Бо сказав Давид: "Даремно вам рано вставати, допізна сидіти, їсти хліб загорьований - він і в спанні подасть другові своєму".

Попик. "Незмінна природа, сполучившись із людською, сяяти починає, виявивши рясноту світла людського. Тож хай проливається це світло на світ і людей, і хай омиває їх у святій купелі".

Степан Ніс із Попиком виходять, на кону залишається тільки Праправнук.

Ява 23.

Праправнук. (Голосно, навіть натхненно). Сон - це не тільки життя приємне, на відміну від цього темного і лихого, сон - це життя-казка! Сон - це вихід, але не у смерть, а у мрію, світло, роздуми й сподівання - це віще життя. Через це спішим у нього, бо сон це жива вода, яка оновлює нас і робить готовими здолати

* Продовження. Початок див. у № 2, 1997.

наступний день. Отож, хто ще не заснув, засинайте. Уявно приглажую ваші голови, і шепочу вам на вухо солодкі оманні слова, щоб не мали собі в світі цьому клопотів, а мирно й затишно позасинали. Щоб сине тепло вас колихало, щоб теплі руки вас несли із того, що є на цьому світі, у те, чого в ньому нема. Тоді й прийде солодка Гостя - Смерть, і не лякаймося її. Адже і смерть - це також вихід. Смерть - це звільнення від бід наших і пристрастей, отже також сон. А життя, шановне товариство, як уже говорилося, але не втомляюся повторювати - це сон, трава, що минає, уранці вона розквітає, а на вечір зів'яне і сохне. Тоді й приходить вона, визволителька наша із косою за плечима, і вона також - сон і звільнення від бід наших. Отож не зневажаймо ані сну, ані трави, ані тієї визволительки. Чого боятися, чого турбуватися, чого бажати, коли він є, святий отой, віщий, Господній сон!

Праправнук завмирає, ніби дослуховуючись. І втретє гримить грім: яскраво спалахує блискавка. Все повітря навколо палахкотить: спалах і затемнення, знову спалах і затемнення, випростаний і закоцюбний стоїть серед кону Праправнук, то вириваючись у світло, то западаючи у пільму, і очі в нього розширено з жаху, і все обличчя його скорчене від жаху, і оселедець у формі півнячого гребеню жакко піднімається і стремить догори. Зрештою, тьма покриває все.

Завіса.

ДІЯ ДРУГА.

Зала, повна дівчат та хлопців, чоловіків та жінок. Оточена жінками, стоїть господиня - Надія. У кутку на підвищенні - маленька труна, засипана квітами, там густо натикано свічок. Побіч - столик, на якому лежить грубий фоліант, посередині - фотель, трон для короля.

Входять Степан Ніс, Попик, а трохи згодом Праправнук. Праправнук іде в кутку, де труна і столик, - знайшов там догідне місце, вмощується до сну. З гурту виступає Надія із сплеченими перед собою пальцями рук.

Ява 1.

Надія. Отче! Не судить нас тяжко, Бога ради, отче! Біда на нас наступає вже, біда!

Попик наклав на груди хреста й беззвучно заворушив губами молитву.

Попик. (До Степана). Дитина у вас вмерла?

Степан. (Стоїть, важко впираючись об ковіньку, схилив могутню голову і ледь похитувався. Витискає із себе натужно). Не! Це у нас, панотче... півень здох. Я вам уже казав, що ніщо й ніколи в нас не вмирало своєю смертю... Зрештою, ми вас для того й запросили, щоб відспівати того півня. Бо він перший, сказати б... серед нас, того! (Махнув рукою).

Здивовано округлилися Попикові очі. Озирнувся навколо. Вся зала була забита мовчущим людом. Сумно світили очима, але цікаві були, як поведеться священник. Попик подибав до маленької труни, став перед нею і скинув покривало: лежав там і справді неживий півень.

Попик. (Сердито). Але ж це, прошу я вас, блюзнірство! Навіщо ви це робите? Навіщо, я питаю, ви це робите? Це що, у вас встанова така?

Степан. (Голосно). Ніяка це не встанова, панотче! А тільки те, що бачите, і що я вам казав.

Попик витер рукавом рясні піт. Перебіг маленькими крочками залу, люди мовчки перед ним розсту-

палися. Спинився і ще раз озирнувся на труну.

Попик. (Тонко крикнув). Я не можу справляти обряду над півнем! Не годиться так, не годиться!

Степан Ніс. (Покірливо). То незвичайна подія в нас, отче! Я вже вам казав, така велика в нас фамілія, самі бачите, а ні в кого не вмерла ані дитина, ані худобина своєю смертю, отож не мали-сьмо, панотче, жадного в себе змертвіння. Мусимо, отче, справити цей погреб - хай нам здається, що в нас дитина вмерла...

Жінки з розпущеним волоссям заголосили беззвучно. Зводили над головою руки і розтуляли роти із жалю, похитувалися і зламувалися, припадаючи до самої землі, а тоді знову зводилися і ламали над головою руки - пантомімічна сцена.

Степан Ніс. (Густим басом). Ми вам щедро заплатимо, панотче. Видить Бог - це не вигадка наша, не вигадали-сьмо оцього і не схимерували-сьмо. Видить Бог, це велика подія в нашому житті, бо відтоді, як це сталося, вже ніяка робота нікому до рук не йде...

Попик світився серед зали, наче самоспалювався серед цих одягнених у темне людей.

Попик. А як не може так бути?

Степан Ніс. Бог вас привів до нас, щоб відбули-сьте Божу службу і вдовольнили нас.

Праправнук. (Сідає на підлозі). А я це посвідчу. Бо самі знаєте добре, панотче, не я вас знайшов, а ви мене сплячого. І сказали, що Голос, який кличе увісні, - Господній. Чи не збрехав я чого, отче?

Попик. (Упалим голосом). Не збрехав.

Степан Ніс. А я дивувався, як той сонько та й вас знайшов... Тож коли Голос Господній вас сюди прикликав, чи ж можете покинути нас і обов'язку свого не сповнити? Ми вас не силуємо, але самі своїм розумом і розсудите. А коли розсудите, то сідайте, панотче, й почитайте нам і над покійним Євангеліє. Хай буде хоч би так.

Попик понурився, ніби розмірковував, а тоді стріпнув пелехами і пішов до столика - люди мовчки перед ним розступалися. Сів і розгорнув фоліанта.

Попик. (Читає). "І промовив до другого він: "Іди за мною". А той відказав: "Дозволь мені спершу піти і батька свого поховати". Він же йому відказав: "Зостав мертвим ховати мерців своїх. А ти йди та звіщай Царство Боже". А інший сказав був: "Господи, я піду за тобою, та дозволь мені перш попрощатися із своїми домашніми". Ісус же промовив до нього: "Ніхто з тих, хто кладе свою руку на плуга та назад озирається, не надається до Божого Царства".

Поки Попик читав, люди довкола розворушилися, збиралися в громадки і тихо перешіптувалися. Де-неде спалахував смішець, тоді Попик зводив голову. Надія пішла до нього, метучи підлогу довгою сукнею, обличчя в неї було смутне.

Надія. Панотче! Чи дозволите починати нам Свічення?

Попик. (Хитнув головою і знову почав читати). "І підвівсь ось законник один і сказав, Господа випробовуючи: "Учителю, що робити мені, щоб вічне життя осягнути?" Він же йому відказав: "Що в законі написано і як читаєш?" - "Люби Господа, Бога свого всім серцем своїм, і всією силою своєю, і всім своїм розумом, і свого ближнього, як самого себе". Він же йому відказав: "Правильно ти відповів. Роби це - і будеш жити!"

Надія в цей час обходила повільним кроком гуртки, збиті в різних місцях і казала: "Починайте, діти!" - і відпливала далі. Дівчата і хлопці весело заблищали зубами, чоловіки та жінки поважніші хитали головами.

Двоє парубків звели раптом над головою руки і, пересміюючись, вибігли із зали. Попик перестав читати.

Ява 2.

Тоді виступила вперед висока дівчина з розпущеним волоссям.

Висока дівчина. (Дзвінко). Короля! Вибираймо короля!

Тихий шелест перебіг залом. Відтак виступив наперед Карлик. Широко всміхався, а тоді скинув гордо головою.

Дівчата. (Разом). Михася королем!

Двоє із них відокремилися від гурту і, наче пташки, перелетіли залу, зникнувши в дверях.

Ява 3.

Король-карлик. (Поважно). Хто буде Смерть?

Всі зарухалися жвавіше, і за мить з дівочого гурту виведено було біляву дівчину. Була вона чудової вроди, розпущене волосся спадало густою золотою хвилею, а голос ясно задзвенів.

Дівчина-смерть. Що це ви таке придумали?

Тоді дівчата й хлопці пішли в скоки довкола дівчини й обкрутилися. Вона ж замахала руками, ніби від набридливих мух відганялася.

Дівчина-смерть. Ні-ні! Ні-ні-ні!

Дівчата і хлопці. (Разом, скандуючи). Будеш! Будеш!

Дівчина-смерть понурилася і пішла із зали, маючи хвилею золотого волосся.

Ява 4.

Тоді впорхнули у двері двоє дівчат, що були покидали залу. Руки мали повні сажі, і почали нею "вмивати" Короля. Той сидів у великому фотелі, малий, карякуватий, гордо звів голову й велично дозволяв себе обходжувати.

Дівчата. (Припадаючи до Короля). Ти наш красунчику! Ти наш славнесенький! Ти ж наш розумничок! Ух, який ти стаєш гарнющенький! Ну, просто цьом!

Чорнопикий Карлик світив до них щасливими банькадлами. Вбігло два хлопці, що виходили, тепер вони зображали "діда" і "бабу". Горбаті і зігнуті, з молодими вусатими обличчями, вони пішли, накульгуючи, до мертвого півня. Тимчасом Попик читав.

Ява 5.

Попик. (Читає). "А той, що бажав сам себе виправдати, та й сказав до Ісуса: "А хто то мій ближній?" А Ісус відповів і промовив: "Один чоловік ішов з Єрусалиму до Єрихону, і попався розбійникам, що обдерли його і завдали йому рани, та й утекли, покинувши ледве живого його".

Хлопець - "баба". (Тонко вигукує біля труни). Який же ти хазяїн над курми був! (Вдаряє руками себе в груди). Який же ти був хазяїн!

Хлопець - "дід". (Гукає). Дідочку мій гарний, устань! Устань, дідочку, хай я з тобою потанцюю!

Кинувся до півня і голосно його чоломкнув. Тихий смішець поповз по залі, наче вітер з'явився. Попик уже не читав, а німо на все дивився.

Хлопець - "дід". (Ніби співаючи). Тепер, бабо, убий мене тебе треба, щоб стала нашому півнику на тому світі для прислуги.

Хлопець - "баба". (Верещить). Ой, не вбивай, ой не вбивай!

Кинулася навтьоки. Бігла, підхопивши руками спідниці і миготіла чобітьми під ними й чоловічими

штанами. "Дід" догнав її біля гурту дівчат, які, заверещавши, розскочилися, махнув ножом, "баба" роблено скрутившись, впала на долівку, там і залишившись.

Король-карлик. (Наказово). Нарядіть рожену! Хлопці, грайте лубок! Оплакуйте "бабу"!

Попик. (Голосно читає). "Проходив випадком тією дорогою священник один, побачив його і проминув. Так само й левит надійшов на те місце, поглянув і теж проминув. Проходив же там якийсь самарянин, та й натрапив на нього і, побачивши, змилосердився..."

Людей у залі обходила Літня жінка з чаркою та кухлем. Чоловіки перекидали чарку до рота, наче були ті чарки порожні, і це чинили вони обряд, жінки пили помаленьку. Літня жінка простувала далі, а часом наливала й собі. Коли ж кухня спорожніла, жбурнула набік його й чарку і притупнула раптом ногою. Вигукнула пронизливо: "І-і-іх!" - змахнула руками й пішла у танок. На те заграли музики, витинаючи лучком, сміючи струни чи гукаючи бубном, а всі, що в залі, схопилися попарно одне з одним і почали танцювати. Горіли несамовито в танцюристів очі, роти порозтулялися, притискалися поміж себе тісно - трусилося волосся в жінок, у чоловіків чуприни підіймалися як півнячі гребені. Карлик-Король сидів у троні й помахував у такт ручками.

Карлик-Король. Раз-два! Раз-два! Кінець танцям, бо я що іншого наказував робити!

Хлопці забивали лубка. Один жмурих, поклавши голову на коліна Карлика-Короля, а решта весело юрмила в нього за спиною. Вискакували по черзі з юрби і з маху вдарили лежачого. Весь гурт іржав, серед них і той, що вдарив - всі повиставляли кулаки з піднятим великим пальцем. Жмурко обходив ряд. Тицьнув комусь у груди, і всі гаркнули разом: "Не втрапив!" Жмурко почував потилицю і знову ліг на королівські коліна.

Ява 6.

У двері вповзло опудало і видибало на середину зали. Трое дівчат ішло слідом: одна вела "корову" за налігача, друга несла глека, а третя помахувала батіжком.

Надія. (Раптово заголосила). Ой ти, Боже мій, ой Боже! (Заломила руки). Що на вас чекає, бідних моїх діток та онуків з онучатами, що на вас чека-аа-ає!

Степан Ніс. (Обійняв жінку). Плач, мати, плач! Плач, Надіє, голосніше, пора нам така настає!

Хлопці вдарили знову жмурка, аж той підскочив на місці. Круто розвернувся, до нього шкірилося кілька однакових облич.

Дівчина з батіжком. Пасися, ружано, но! Пасися! Но! Но! Но! "Корова" стала, звела голову й мукнула.

Дівчина з глеком. Доїтися хоче! Це ми тобі ураз!

Стала на коліна і з-під її рук у глек і справді полилося молоко.

Поруч поралися над вусатою "бабою" жінки; заголосили, високі їхні голоси моторошно відлунилися.

Ускочив лисий дядько, вусатий і з намощеним животом.

Ява 7.

Лисий дядько. (Верещить). Ой, роджу, роджу, роджу! Ой роджу, роджу, людоньки, ая!

Упав на землю, до нього потяглися кошаві руки літніх жінок, м'яли його й тисли.

Голоси жінок. Натужся, натужся, дай йому хід! Не напружуйся, а вільно будь! Зараз воно тобі відпустить, зараз, потерпи ще трошки. Натужся, ну ще раз!

Дикий рев рвався з-під тих рук. Попик перехрестився.

П о п и к. Дай спокій цим людям, боже! Дай спокій! (Читає). "І сталося, як молився Господь у місці одному, і коли перестав, озвався до нього один з його учнів: "Господи, навчи нас молитися, як і Іван навчив своїх учнів..."

До Попика підійшла Літня жінка із наново наповненим глеком, налила йому чарку. Попик узяв, подивився крізь неї на світло й випив.

П о п и к. (Хитнув головою в подяку. Читає далі). "Бог скаже раз, а коли на те не вважають, ще й другий раз. У сні, в нічному видиві, коли сон знаходить на людей, коли дрімаємо на ложі, тоді він відтуляє в чоловіка вухо і втискає свою науку!"

На те слово зводиться зачумлений Праправнук, що досі спав обіч.

П р а п р а в н у к. Святі слова, панотче, святі слова! Через це я і сплю. Бог тоді мені відтулить вухо і втисне мені свою науку. Цього я й чекаю, панотче, довго вже чекаю. І в сні, в нічному видиві, панотче, я не тільки навчаюся чи навчуся, а здобуду право й спромогу навчити й людей Божої науки. Ось чого я чекаю, панотче. І йду я так, блукаючи зі сну в сон, ніби шляхи якісь дивні перемірюю. І тільки коли кінчається один сон, а другий ще не прийшов, тоді я й очунюю, щоб висунути голову в цей світ і подивитися, що тут відбувається. Такий у мене чин і таке моє призначення, отче. Але увага, він уже йде, новий сон!

Падає навзнік і починає хропти.

Ява 8.

Літня жінка, що давала Попикові чарку, припала від свічки скіпку і подала своїй сусідці. Та всунула її найближчому чоловікові, той віддав сусідові, і помандрувала вона по залі. Зрештою, вогник згас: скіпка опинилася в руках підсліпуватої і довгоносої дівчини з витягнутим підборіддям.

К о р о л ь - к а р л и к. (Голосно). Тобі, Маріє, випало цілування. Ходи цілуйся зі старими й молодими, ходи!

Дівчина ступила до сусіда і поцілувала його у вуста.

Голосно ляснуло від удару долонею - жмурко повернувся і тичнув пальцем у груди найближчого молодика.

Довгоноса дівчина ходила по залі від одного чоловіка до іншого й цілувалася. І диво дивне ставало: розплющилися її підсліпуваті очі й стали великі й гарні, по тому провела вона рукою по підборідді, і зняла його, й підборіддя стало кругле й гарне, ще потім стерла вона з обличчя довгого носа, і той став тонкий і гарний.

Л і т н я Ж і н к а. (Плеснула в долоні). Тихо мені, тихо! Ануте - ниточки! Будете через них паруватися.

П у з а н ь. (Іде, виваливши черево). Хто тут цілується, га? Так уже мені закортіло! (Хапає Марію і голосно з виляском цілує). Ну, от, хе-хе! Смачно, аж слинка потекла!

І тут в черговий раз ударив грім, і блиснуло, і затремтіли стіни, й підлога, і вогники свічок. Глибоке зітхання пронеслося, наче земля зітхнула. Люди раптом замовкли: Літня жінка із нитками, перев'язаними посередині шнурком, і Пузань, і хлопці, котрі били в лубка, і дівчата біля "корови", і сама "корова". Надія перестала плакати і широко округлила очі, так само й Степан Ніс. Лисий дядько, родильник, сів на долівці, а баби розскочилися. Звелася "убита" "баба", а "дід" підійшов і обняв її за плечі. Покинув свого трона Кар-

лик-Король, пройшовся по залі. Тоді знову почав читати Попик.

П о п и к. "Коли дух нечистий виходить з людини, то блукає місцями безвідними, відпочинку шукаючи, але не знаходячи, каже: "Вернуса до хати своєї, звідки я вийшов". А як вернеться він, то хату знаходить заметену й прибрану. Тоді він іде та й й приводить сімох духів, лютіших за себе, - і входять вони та й живуть там. І буде останнє людині тій гірше за перше"...

Дивна тиша зависла в залі, лиця людей були перестрашені, гарячково світилися очі, роти повідкривалися.

К о р о л ь - к а р л и к. (Весело, йдучи між людей назад до трону). Оце вже вдарив грім і ви полякалися як діти. Ану танцюймо, танцюймо, бо й справді сім бісів сюди прийде!

Він плеснув у долоні, і заграла музика, і юрба знову розбилася на пари, й затанцювала. Король-карлик прилещував долоньками. Люди спліталися в обіймах і розходилися, похитували головами й крутили тілом. І все якось не по-живому, завчено, ніби ляльки. Карлик-Король знову сів на трона, і біля нього зібралися ті, що грали в лубка, жмурко ліг королю на коліна, і хлопці знову його вдарили. "Корова" скинула з себе попону - була це дівчина. Літня жінка з клубком ниток плеснула в долоні, до неї зі сміхом злетілися хлопці й дівчата. Хлопці стали по один бік, а дівчата по другий. Літня жінка тримала нитки в простягненій руці, а молодята хапали нитки руками. Коли ж похапали, розв'язала вона шнурка, і весь гурт виявився зв'язаний попарно. Пари бралися за руки, тоді обіймалися, притискалися до себе щільно і вклеювали вуста у вуста.

В іншому місці парубки посідали один на одного: один - кінь, а другий - вершник. Коні брикали, і вершники летіли опроміт гоовою. Після того вершник став конем, а кінь вершником - отак і просувалася залом ця чудна кіннота. Марія ходила з витягнутими руками, очі мала зав'язані. Від неї увихалися чоловічі та жіночі постаті - Марія раптом зірвала з очей пов'язку.

М а р і я. Господи! Задихнутися можна! Чогось мене страшки взяли!

І засміялася.

Король - карлик, сидячи на троні, закладав у рогатку реп'яшки і стріляв ними у волосся дівчат, а коли потрапляв, задоволено роззявляв рота і реготав беззвучно. Дівчата зверескували і починали вибирати реп'яхи з волосся.

К о р о л ь - к а р л и к. (Переставши сміятися). А де ж наша Смерть?

Ява 9.

Тоді, мов на команду, розчинилися двері і постала в них висока біла постать із білим волоссям і в білій масці. Одежа також була біла, а в руці затиснутий паперовий сувій. Тиша зависла в залі, чути стало, як листає книгу Попик. Зрештою, він загорнув її і звівся. Смерть розгорнула перед собою сувоя і почала дзвінко читати.

Д і в ч и н а - С м е р т ь. Степане, Іване, Маріє, Панасе, Галино, Ельжбето, Раїно, Северине!

Приречені вийшли з юрби і стали, світячи очима й усмішками.

Д і в ч и н а - С м е р т ь. Ви мертві!

Хлопці й дівчата, чоловіки й жінки падали. Кумедно махали руками й дригали ногами, пирскаючи при тому сміхом.

Д і в ч и н а - С м е р т ь. Павле, Петре, Никодиме, Сильвестре, Оксано, Ганно, Зіньку, Парасю!

Вийшло ще восьмеро, і біла рука змахнула.

Дівчина - Смерть. Ви мертві!

Приречені попадали навпереміж із лежачими. Попик ішов через юрбу до Дівчини-Смерті. Його хапали за плечі, за рясу.

Голоси: Не пускай його, не пускай!

Попик. (Став перед Дівчиною-Смертю). Дозволь мені, дочко, я вже звідси піду.

Степан Ніс. Як так підете, панотче, як так підете? Не можете ви нас покинути в таку урочу хвилину. Як так підете? Ось ми зараз повиносимо мертвих і гульня піде далі. Ще не кінець Свічення.

Надія. Не можете ви нас покинути в цей урочий час, панотче, змилюйтесь, бо тоді ми зовсім будемо без захисту. А на вас маємо сподіванку.

Тоді Дівчина-Смерть зірвала з лица білу маску і подивилася на Попика перестрашено.

Дівчина - Смерть. (Шепоче). Мені лячно, панотче! Може, нам не гратись у цю гру?

Попик. Свічення ваше і вам його вершити. Моєї сили до вас нема!.. А коли так, то я хотів би, як дозволиш, уже й піти...

Дівчина - Смерть. (Надягає маску). В мене також, панотче сили до вас нема. Вільні собі робити, що забажаєте.

Ява 10.

Поки велася ця балачка, упалих з реготом витягали геть, вони ж не виявляли жодних ознак життя. До Попика підійшла Літня жінка із глеком та налила чарку.

Літня жінка. (Спокійно). Не погребуйте ще раз, панотче! Призвольтесь, коли ваша ласка!

Попик узяв чарку і ковтнув те, що в ній було.

Літня жінка. Оце, отче, ви за себе випили. А теперечки випийте ще й за нас!

Цю чарку Попик пив повільно. Ледь-ледь цідив крізь зуби і дивився пильно на жінку.

Літня жінка. Як довго ви за нас п'єте!

Нарешті Попик відірвався від чарки й роззирнувся. Люди позбивались у гуртки й пили також, чоловіки окремо, парубки й дівчата. Тільки Король-карлик на троні сидів незрушно, як ідол з усмішкою, як у Будди. Попик приклав чарку до вуст і так її й тримав.

Літня жінка. Так ви, панотче, до ранку пити мете!

Тоді Попик допив чарку. Мовчки повернув її Літній жінці і рушив до дверей. Літня жінка однак наздогнала його і взяла за плече.

Літня жінка. Отче, га?

Попик подивився на неї з-за плеча.

Літня жінка. Чого ви так довго пили, отче?

Попик. Багато вас. Дуже багато. "Бо те мале, що було в тебе до мене, розмножилося на велике".

До них підійшов Степан Ніс.

Степан Ніс. Все-таки вирішили відійти, панотче! Не робіть цього, прошу вас, зараз ми найбільше вас потребуємо.

Попик. (Задер до нього голову). Знаю! Але мушу йти. Бо коли йшов до вас, був мені на те Голос, а тепер той Голос звелів мені, щоб відійшов.

Степан Ніс. То хоч помоліться за нас, панотче. Це недовго вас затримає.

В цей час з підлоги зводиться розкучумлений і сонний Праправнук.

Ява 11.

Праправнук. Того, що я чекав, дочекався! Ви весь час із мене сміялися, що я, мовляв, сплю та й сплю, хоч що таке сон я вам казав і можу ще розказати, хто не чув.

Голоси з юрби. Не треба! Чули вже! (Сміхи).

Праправнук. Ви думали, що я дурень і бевдзь, а до мене вві сні з'являються видіння, а ще приходять сні віщі. Отож сон віщий із віщих: якого я так довго сподівався, прийшов. Чуєте ви! Віщий сон прийшов! Прийшов! Зрештою, про все, що станеться, я й раніше знав і також через сні. Не розказував вам того, бо ви б не повірили і сміялися б з мене. Тепер же, я вже напевне знаю, що буде далі, отож, коли хочете, розкажу. Про це привиділося мені в останньому сні, і я думаю, що це вже я прокинувся остаточно. Бо і зі мною має статися те саме, що і з вами!

Тоді хлопці заклали пальці в рота і свиснули, інші залюлюкали.

Голоси з юрби. Іди, спи далі, дурню!.. Бачили ми таких провісників... Та в тебе давно клепки від тих снів порозпадалися!.. Розкажи той сон сам собі... Не, хай ліпше йде спати!.. Може, йому присниться сон ліпший цього...

Праправнук. (Відчайно). Але ж, люди, я хочу вас попередити. Я хочу вам розказати, що вам далі чинити... Ще є сподіванка, люди... Вислухайте мене!.. Це й справді віщий сон! Віщий із віщих!

Але кілька хлопців підскочили до нього й почали виштовхувати його з кону.

Праправнук. (Виривається з їхніх рук). Але я хочу розказати вам свій сон... Хочу, щоб ви отямилися, бо настає те, чого ми всі так боялися... Вислухайте мене, люди!

Один з хлопців дає йому тумака, і Праправнук розтягається на підлозі. Тоді сідає, чухає потилицю.

Праправнук. Коли так, то хай буде й так! Бо сон - це таки сон. (Позіхає). Сон - це вихід, і я в нього йду! (Лягає, простягаючись).

Ява 12.

Поки відбувалося все це, Попик стояв, задерши голову вгору, й дивився. Тоді поклав бриля на землю, а сам уклякнув і беззвучно молився, а коли Праправнук улігся, заговорив уголос.

Попик. "Кожен, хто чинить гріх, чинить і беззаконня. Бо гріх - це беззаконня. І ви знаєте, що Господь був з'явився, щоб гріхи наші взяти, а гріха в нім нема. Кожен, хто в нім пробуває, не грішить, усякий, хто грішить, не бачив його і не пізнав його. Діточки, хай ніхто вас не зводить! Хто чинить правду, той праведний, як праведний Господь. Хто чинить гріх, той від диявола, бо диявол грішить від початку. Тому з'явився син Божий, щоб знищити справи диявола".

Король - карлик. Оце мені щось і нудно стає, і я скоро й сам, як наш Сонько, засну. (Він розтулив широко рота і беззвучно розсміявся). Отож, хай Смерть ще трохи повбиває, а тоді потанцюймо. Потанцюймо, щоб не позасинати, і щоб не снилися нам страховидла. Почали!

Дівчина - Смерть. (Наставляє перед собою сувою). Фросина. Мокрина. Симоне. Меланіє. Прокле. Докіє і Гресю!

Восьмеро вийшли, але вже не сміялися, а були ніби й схвильовані чи стурбовані.

Король - карлик. (Зіскакує з трону). Стривай, стривай! Я їх устрілю лопушками-реп'яшками. (Побіг). Оцього - раз! (Стрілив). А цього - два! (Стрілив). А оцьогоеньку три! (Стрілені із зойком чи стогоном падають). А цюогеньку - чотири!

Сава, один із тих, що їх розстрілювали, вирвався з шеренги і впав на коліна, склавши молитовно руки.

Сава. Помилуйте, прошу вас! Не стріляй! Помилуйте! Богом вас закликаю!

Король - карлик. (Задоволено стріляючи в Саву). А цього, що так проситься - п'ять! І оцих таких гарненьких: шість, сім, вісім. Ура! Як я вправився? (Цвіте широкою усмішкою й гордо роззирається).

Дівчина - Смерть. Ви мертві!

Король - карлик. Музика - грай! І забирайте цю пададь, бо вже танцювати треба. Цього разу і я потанцюю, аби тільки пару добру знайти! Я ж бо не-абищо, а король! А королеві й королеву треба підхо-жу. Шо, не?

Музики починають грати траурну музику, розстрі-ляних із сміхом витягують із кону. В цей час зводиться з підлоги Праправнук.

Праправнук. Ні, вже не можу заснути! Я ж вам казав, що то був останній мій сон, і більше їх до мене уже не приходить. (Кричить). Гей, люди, я таки мушу вам розказати свій сон, бо повелено це мені. Бо коли не розкажу, то вже ніколи нічого мені не присниться. Припиніть це дурне Свічення, люди! Припиніть і по-кайтеся! Інакше в землю підете, і на цьому місці озеро виникне. І ніхто не згадає вас, як і мене, до речі!

Один із Хлопців, що стояв поруч Праправнука, штовхнув його сидячого, і той упав навznak.

Хлопець. Спи спокійно, братику! Упокой твоїй душенці!

Зала відповіла на це реготом. Постріляних тимча-сом повитягали, тоді Надія звела руки й пішла за ними, голосячи.

Надія. Ой на кого ви мене покинули й покидає-те! Ой, що мені без вас робити і де дітися! Ой, як же мені вас, бідолашненьких, оплакати й облементувати! Ой соколята мої і лебідоньки, ой ладоньки мої і ла-дочки! Ой - йой - йой! Як же мені без вас жити й бути, де і куди мені без вас подітися.

Останного zarazом витягли Праправнука.

Ява 13

Музики раптом обірвали траурну музику й за-гнали танечну: один витинав на скрипку, другий на лютню, а третій ударив у бубна. Жінки відразу ж почали скакати, підіймаючи пучками важку тка-нину спідниць, чоловіки якийсь час дивилися, а тоді тупнули ногою і закрутилися навколо них. Хапалися в обійми, розходилися й кидалися у ви-хилися. Жінки ніби уникали чоловіків, збиралися у гурт, щось ніби радячись, але чоловіки налітали на них, ніби коршуни з приступцем і розхапували жіночий рій. Знову вихилилися парами, мотаючи з боку на бік головами: крутилися корсетки, сукні, плахти, штани, чоботи й черевички - цього разу в рухах юрби була механічна завченість.

І тоді передостаннє вдарив грім і зблиснула блискавка, відтак передня крайка кону почала з рипом підійматися, а люди ніби у землю вглиблю-валися, не перестаючи при цьому танцювати й викручуватися. І вискочив на стільця, тоді на сто-лика, де лежала книга, Попик, вискочив, наче мо-лодий, і загукав туди, де все більше і більше, не-схильно западала в землю юрба.

Попик. Гей, люди! Це я до вас кажу, панотець, присланий до вас, зупиніться! Праправнук правду вам казав, люди, даремно ви його не послухалися! Але й тепер ще не пізно. Розкажіть один одному, ачи й мені про лихі вчинки ваші й покайтеся! Знайте, Суций по-слав мене до вас! Я пізнав печаль вашу віковичну, че-

рез це закликаю вас: зупиніться. Зупиніться, і я спро-бую вивести вас звідсіля. Чуєте, люди, маю на те силу і Боже зволення! Поведу вас у землю гарну обітованну, простору, де тече ріками мед з молоком. Вона недалеко та земля, отут за стінами вашими, її лише треба пізна-ти серцем своїм. Там, люди, степ широкий та безмірний, і коли послухаєте мене, буде він ваш! Житимете зі мною, Попом Іваном, володарем райської країни-обителі, як добрим і святим людям подобає. Все я говорив вам Святим Писанням, тож і зараз скажу. "Подивіться, яку любов дав нам Отець, щоб ми були дітьми Божими", тож станьмо ними, дітьми Божими. А ними ми тільки тоді стати зможемо, коли захочемо, адже ще не вияви-лося, що ми не будемо. Та знаємо, коли він, Господь, у наших душах з'явиться, "то будемо подібні до нього, бо будемо бачити його, як він є. І кожен, хто матиме на нього надію оцю, очистить себе так само, як чистий він". Отож, волаю до вас, люди: коли любов'ю жити-мемо до світу цього й людей, вийдете з цієї ями, і вона вас не пожере.

Юрба, однак, танцювала. Захлиналася скрипка, дзвонила лютня і захлинався бубон. І все вище й вище підіймалася крайка сцени, і люди вже були в ямі по груди сховані, Але жінки й чоловіки ніби не помічали цього, скакали й крутилися, і в усіх були мертві облич-чя з вибалушеними очима і розтуленими ротами, а може, вони якісь такі чудні маски понадягали.

Уже виднілися самі їхні голови. І тоді востаннє про-гримів грім і настала тиша. Лишився тільки Попик на своєму столі. Крайка сцени почала опускатися, а По-пик почав незграбно злізати із столу на стільця, а тоді на підлогу. І опинився він на порожньому кону. Десь завив вітер. На сцені вже не було нікого й нічого.

Ява 14

Попик повільно сходить з кону між публіку.

Попик. (Сумно). І я вийшов із того міста, і на вулицях його не було ні душі. Ворота були розчи-нені, і вже ніхто їх не стеріг. І я вийшов за ворота, і були вони мені, як ворота смерті. І я сказав: "Обіз-вися до мене, Господи, в міру доброї ласки своєї, в міру високого свого милосердя звернися до мене, і обличчя свого не ховай від свого раба, бо тісно мені, - сказав я, - озвися ж незабаром до мене, набли-зись до моєї душі, порятуй же її, відкупи ти мене". А ще я сказав також словами з Псалтиря: "Бог для нас - Бог спасіння, коли прагнемо до того, і в Гос-пода-владики виходи смерті". Виходи, тобто воро-та. І я пішов у степ, порожній степ, де обіцяв рай для жителів мертвого міста, і не бачив я раю, бо в порожньому місці який може бути рай? І ще раз я сказав словами з Псалтиря: "Боже, ти знаєш глу-поту мою, а гріхи мої перед тобою не сховані", - але чому, чому я не все розумію із того, що стало-ся. Ти мав знищити грішників і ти їх знищив, але чому з волі твоєї я прийшов подати людям пільгу, і чому з волі твоєї, я її не подав! Коли це моя вина, я на тебе не нарікаю. Але чи конче треба багатом невинним спокутувати гріхи одного винного?

Він пішов через залу, малий, білий, ветхий, похиле-ний від літ своїх, важко спираючись на патеричку. І світився весь сріблом від ясної своєї одежі й білого во-лосся. Але в очах його стояли сльози, а губи кривили-ся, ніби од плачу.

Завіса.